

Humanitarna oblast

Nacionalna azilna politika v humanitarnem (biopolitičnem) okviru

Abstract

Humanitarian Power – Rough Care: National politics of asylum in the humanitarian (biopolitical) framework

Based on a short field research conducted at the refugee transit center in Slavonski Brod, the paper analyzes contemporary asylum policies in Croatia. The author is suggesting that the structure and function of a centre plays a crucial role in the securitization and humanitarianization of the asylum policy. The analysis has shown that the asylum policy in Croatia has the same structure as the dominant asylum policies in Europe. Both of them oscillate between two poles: compassion and repression. Humanitarian policy in Croatia is more restrictive and is based on radical inequality, nationalism, racism, the suspension of rights and the normalization of structural violence. Due to its exclusive national focus, it will not provide any long term solutions for dealing with refugees in the future.

Keywords: asylum, biopolitics, biopolitical space, humanitarianism, humanitarian exception

Duško Petrović works as research fellow at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Humanities and Social Sciences at the University of Zagreb. (duspetrov@gmail.com)

Povzetek

Na podlagi krajšega terenskega raziskovanja v tranzitnem centru za begunce v Slavonskem Brodu avtor članka analizira sedanjo azilno politiko na Hrvaškem. Opozori na ključno strukturno vlogo in funkcijo tranzitnega centra v varnostni humanitarizaciji azilne politike. Humanitarizacijo proučuje v kontekstu podobnih azilnih politik v Evropi. Analiza pokaže, da imajo humanitarne politike na Hrvaškem in v Evropi enako biopolitično dualno strukturo sočutja in represije (*compassion and repression*). Na Hrvaškem je taka politika še restriktivnejša in temelji na potrjevanju neenakosti, nepriznavanju revščine, nacionalizmu, rasizmu, suspenziji pravic in normalizaciji strukturnega nasilja. Avtor prav tako razkrije, da taka politika zaradi izključujočega nacionalnega okvira prihajajočim beguncem ne omogoča trajne rešitve njihovega položaja.

Ključne besede: azil, biopolitični prostor, humanitarizem, humanitarna izjema

Duško Petrović je raziskovalec na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Zagrebu. (duspetrov@gmail.com)

Uvod

V zimski begunski tranzitni center v Slavonskem Brodu sem prišel kot prostovoljec zagrebškega Centra za mirovne študije.¹ Moj prvotni namen ni bilo podrobno raziskovanje, temveč sodelovanje pri razdeljevanju pomoči skupinam ljudi, ki so šle skozi tranzitni center. Toda nekajdnevna prisotnost v centru me je spodbudila k nadaljnjemu raziskovanju.²

Z analizo rezultatov raziskave sem v članku pokazal, da je imel zimski begunski center ključno vlogo pri varnostni humanitarizaciji azilne politike na Hrvaškem in da je sestavni del splošne težnje po humanitarizaciji in sekuritizaciji azilnih politik v razvitih liberalno-demokratskih evropskih državah. Center v Slavonskem Brodu je bil namreč ključni element upravljske tehnike za oskrbo in nadzor prihajajočih skupin, s katero se je ustvaril humanitarni prostor (t. i. humanitarni koridor) za prehod beguncev. V humanitarnem koridorju in tudi v centru se je reproducirala temeljna struktura sodobnih azilnih politik, ki variira med dvema na pogled izključujočima se poloma: med humanitarnim sočutjem in represijo, humanitarizmom in nadzorom, ki ju usmerja logika varovanja. V nadaljevanju besedila pokažem, da so take azilne politike po obliki in vsebini identične sodobnim biopolitikam. Tako sta v središču varnostno-humanitarnih politik na eni strani pozornost in skrb za telo in biološko življenje, v okviru katerih je politika človekovih pravic omejena na pravico do življenja. Na drugi strani stoji v središču tistih politik, ki jih narekuje logika varovanja, preventivno zapiranje prosilcev za azil in beguncev v taborišča, kjer jim omejujejo gibanje in stike z družbeno okolico, in neselektivno uveljavljanje nasilja z uporabo nadzornih sistemov in sistemov za nadzor tveganja. V članku pokažem, da te varnostno-humanitarne upravljske prakse reducirajo osebnost begunca, ker mu odvzamejo možnost aktivnega zastopstva in govora. In nazadnje, v opisanem varnostno-humanitarnem okviru prihaja do suspenzije prava z institutom humanitarne izjeme (*humanitarian exception*), s katerim se dejansko uveljavlja suverenost nacionalne države. Inherentni nacionalni okvir in nacionalizem takih politik se kaže v negacijski ekonomizaciji³ begunskega statusa, ko se status begunca odobri samo ljudem določene nacionalne pripadnosti, medtem ko se ljudem drugih nacionalnih pripadnosti in barve kože na podlagi suma, da so t. i.

¹ Center za mirovne študije je nevladna organizacija v Zagrebu.

² Pričujoči članek je nastal na podlagi dveh krajših bivanj v tranzitnem centru za begunce v Slavonskem Brodu in Šidu v Srbiji januarja in februarja 2016. Informacije s terena, pridobljene z metodo sodelovanja z opazovanjem, sem dopolnil z večmesečnim kritičnim spremljanjem medijskih poročil od začetka t. i. begunske krize na Hrvaškem leta 2015 in z informacijami, pridobljenimi v intervjujih in pogovorih. Naredil sem nekaj polstrukturiranih in nestrukturiranih intervjujev in zbral pričevanja v pogovorih s policisti (intervju z namestnikom vodje centra), begunci, drugimi raziskovalci, prostovoljci, zaposlenimi v več humanitarnih in nevladnih organizacijah.

³ S sintagmo negacijska ekonomizacija mislim na dominantni okvir azilnih politik, znotraj katerega se je uveljavil dvom, da nekatere prihajajoče skupine ljudi niso upravičene do dodelitve begunskega statusa, kar jih reducira na ekonomske migrante, saj revščina in slabe socialne razmere ne veljajo za upoštevanja vreden razlog za odhod.

ekonomski migranti, tega statusa ne prizna. V takih praksah deluje esencijalizacija nacionalne in rasne identitete, ker je pravica do pridobitve pravice neposredno povezana z nacionalno pripadnostjo in barvo kože.

Begunski tranzitni center

Takoj po prihodu v begunski center je postalo jasno, da je to zaprti in večkratno zavarovani objekt, v katerega ni mogoče vstopiti brez posebnega dovoljenja. Ob vstopu v objekt se je opravil enak nadzor kot na letaliških mejnih prehodih. Skupine, ki so jih sprejeli kot begunce, niso smele samovoljno oditi iz centra in preživljati časa v mestu ali okolici. Njihovo gibanje je bilo strogo nadzorovano in skrčeno na izjemno omejeno gibanje na nekaj točkah v centru.

Center je oddaljen od naselja in stoji na prostoru nekdanje tovarne. Delavce in hitri tovarniški pogon je tako zamenjal varovan center za tujce. To je značilno za sodobni družbeni in zgodovinski trenutek po zatonu modernosti in za njegovo globalno širjenje enakosti družbenih pogojev (enakih možnosti, ali preprosteje rečeno, osiromašenja bogatih in bogatitve revnih), kakor je že pred časom zapisal Alexis de Tocqueville (de Tocqueville, 1995). Kot je prepričljivo pokazala Saskia Sassen (2014), opazimo v dinamiki na robovih današnjega globalnega političnega in ekonomskega sistema – drugače kot v sistemu, ki je nastal po 2. svetovni vojni –, da današnji politično-ekonomski sistem razmeroma večjemu številu ljudi odvzema ekonomsko in politično blaginjo in že omenjeno enakost možnosti kot pa ju povečuje. V skladu s tem se zdaj opustošene tovarne spreminjajo v zaprta taborišča, v katerih se administrira s presežki ljudi z drugih opustošenih območij, lokalna vojska brezposelnih pa v teh centrih najde začasno zaposlitev. Pri vzdrževanju in administriranju centrov so namreč poleg pripadnikov policije sodelovali skupaj s prostovoljci tudi začasno zaposleni delavci humanitarnih organizacij in delavci hrvaškega Rdečega križa, ki so bili zaposleni

Foto: Anonimni prostovoljec

prek instituta t. i. javnih del. Tako je hrvaški Zavod za zaposlovanje dolgotrajno brezposelnim v sklopu javnih del zagotavljal minimalno plačo. Povedano drugače, reveži so sodelovali pri administriranju pobeglih, nezaželenih ali revnih.

Kot sem povedal na začetku, je bil center zaprtega tipa, upravljala sta ga policija in Rdeči križ. Pri deljenju pomoči so sodelovale tudi druge humanitarne in nevladne organizacije, ki pa v centru niso imele pravice odločanja. Njihova glavna naloga je bila pomoč ljudem v tranzitu, njihova možnost delovanja in dostopa v posamezne dele centra je bila omejena. Center je bil razdeljen na več delov in sektorjev, ki so imeli pri administriranju ljudi različne funkcije.

Ljudi so pripeljali z vlaki, ki so prihajali po strogo določenem voznem redu naravnost v center. Sestop z vlaka sta nadzorovala policija in Rdeči križ, ki je pomagal pomoči potrebnim, medtem ko druge organizacije načeloma niso imele dostopa do tega dela postopka.⁴ Njihovo delovanje je bilo zoženo na šotor, v katerem se je delila obleka, in na šotor za pomoč materam in otrokom. Za vse druge dele centra nevladne organizacije niso imele dovoljenja za vstop, kar je zelo oteževalo nadzor nad morebitnimi kršitvami človekovih pravic in nad nasiljem policije, ki je že bilo zaznano. Policija je ljudi razporedila v vrste, v katerih so čakali na registracijo. Po registraciji so jih napotili v šotor za razdeljevanje različnih stvari, večinoma obleke, hrane za otroke itd., kjer so delale tudi druge humanitarne in nevladne organizacije. Ko so ljudje obhodili ta šotor, se jim je na določeni točki v taborišču delila hrana in voda. Potem se jih je napotilo bodisi na vlak proti Sloveniji ali pa v posebej pripravljena sektorja, označena s številka 5 ali 3. To sta bila ogrevana šotora, kjer so se ljudje lahko zadrževali, če je bilo treba. V 3. sektorju so bili nameščeni tudi tisti, ki jih je policija zadrževala zaradi suma, da niso begunci ali pa so jih vrnilo s slovenske meje in so čakali na vrnitev v Srbijo. Dovoljenje za vstop v ta sektor sta imela samo Rdeči križ in policija.

Drugače kot v Šidu v Srbiji, kjer so se lahko ljudje sorazmerno neovirano gibali po mestu, v okolici taborišča in železniške postaje, je v Slavonskem Brodu policija strogo nadzorovala njihovo gibanje in jim ni dovolila svobodnega gibanja niti po centru. Gibati in zadrževati so se smeli samo na nekaj določenih točkah in po vnaprej načrtovani poti. Torej, od vlaka do prostora za registracijo, do katerega so ljudje prihajali v organizirano postavljeni vrsti, ki jo je nadzirala policija; v šotoru za razdeljevanje obleke in do točke, kjer se je delila hrana; nato znova na poti do vlaka ali pa v sektorju za začasno namestitev, ki pa ga niso smeli zapustiti. Takih sektorjev je bilo pet.

Celoten 'proces' gibanja je nadzirala, usmerjala in včasih pospeševala redna in oborožena policija, ki so ji pomagali pripadniki posebnih enot policije. Ravnanje policije je bilo v veliki meri odvisno od časa, ki je bil na voljo do odhoda vlaka. Če je bilo časa malo, so policisti včasih povzdignili glas ali vpili na ljudi, jim grozili ali jih

⁴ Opazil sem, da te prepovedi niso strogo upoštevali; zlasti pri vstopanju ljudi v vlak so v ta prostor vstopali tudi člani drugih organizacij.

potiskali, zabeleženi pa so tudi primeri tepeža in podobno. Med kratkim bivanjem v centru sem opazil neenako ravnanje policistov. Do mladih moških so bili pogostejše strogi in pogostejše so uporabljajo silo kot do žensk z otroki in družin. Na splošno je bila komunikacija s policisti zožena na minimum, s čimer se je ustvarjala velika socialna distanca.⁵ Ko se je mudilo, je bil proces izjemno ponižujoč in bolj podoben usmerjanju množice v neredih na športnih stadionih.

Tako ravnanje policije morda niti ni nenavadno, saj je bil pravni status večine ljudi, ki je prihajala na meje, nejasen. V državo so lahko vstopili samo tisti, ki so imeli dokumente o prošnji za azil ali dovoljenje za bivanje na ozemlju države, ki so jih dobili v Srbiji ali Makedoniji in na katerih je pisalo, da morajo državo zapustiti v sedmih do tridesetih dneh. Take dokumente sta obe državi januarja in februarja 2016 izdajali samo ljudem iz Sirije, Iraka in Afganistana. Tudi dovoljenje za bivanje na Hrvaškem jim je bilo izdano pod podobnimi pogoji. Ker večina prispelih ni zaprosila za azil, je bil njihov pravni položaj nedefiniran. Čeprav so jih obravnavali kot begunce z vojnih območij, je bilo njihovo bivanje urejeno z zakonom o tujcih, ki pravi, da morajo vsi, ki nimajo veljavnih vizumov in dokumentov, obvezno zapustiti državo. Povedano drugače, v takratnih razmerah je bilo tistim prišlekom s pridobljenimi potnimi dokumenti, ki so prišli v državo na označenih mejnih prehodih, dovoljeno bivanje na ozemlju Hrvaške, ker so jih kot begunce brez pravnega statusa obravnavali kot nekakšne nezakonite begunce. Pravno so se nahajali v coni humanitarne izjeme (*humanitarian exception*) ali humanitarne izjemnosti (*humanitarian exceptionalism*), ki postaja pravilo (Fassin in Velasquez, 2005) in del legitimnih politik, ki pa za določeno daljše obdobje in na določenem prostoru suspendirajo državnopravno ureditev ali pa ta zaradi takega položaja postane nejasna.

Varnostno-humanitarne politike

Iz povedanega lahko sklenemo, da se je humanitarni prostor v centru vzpostavil z uporabo birokratskih upravljalnih tehnik skrbi in nadzora in da je imel strukturo zaprtega taborišča, ki se od druge svetovne vojne uporablja kot tehnično sredstvo za nadzor in upravljanje begunskih skupin (Malkki, 1995). Tak birokratski prostor je ena od vrst moderne politične tehnologije ali v konkretnem primeru biopolitične tehnologije, kot jih opisuje Foucault (1994), katere najpomembnejši cilj sta na eni strani nadzor in skrb za telesa in njihove biološke procese, na drugi pa nadzor varnosti, vzpostavitev reda in pridržanje (*detention*) ter izločanje begunskih skupin iz skupnosti, v katero so prišli. Begunci se izločajo, ker so »nenormalen« presežek,

⁵ Drugače kot policisti so z ljudmi 'v odhodu' komunicirali člani Rdečega križa in drugih organizacij, zlasti prevajalci. Ponovno, več so komunicirali z družinami in otroki kot z mladimi moškimi. Toda tudi ta komunikacija in obnašanje sta bila odvisna od delovanja policije. Ko se je mudilo, je bila komunikacija minimalna, takrat so tudi prevajalci začeli pozivati skupine, naj pohitijo.

ki moti ustaljeni, normalni red, ki se z njihovim umikom znova vzpostavlja in normalizira.⁶

V tem prostoru vlada filantropska humanitarna oblast, ki je skrbna in avtoritativna, redko je nasilna, čeprav pogostokrat tepta in jemlje dostojanstvo. Razcepljena je na dva na pogled nasprotujoča si cilja, tj. na nadzor in skrb.

Foto: Anonimni prostovoljec

Po eni strani je njena naloga skrb za primarne potrebe migrantov in beguncev, dovzetna je za trpljenje telesa, pomanjkanje hrane, vode, mraz, bolezen in telesne hendikepe, potrebe družin in otrok. Po drugi strani zavaruje in nadzira gibanje ljudi, nadzira varnost v centru in njegovi okolici, prostore gibanja in zadrževanja, občutljiva je na tveganja, izbruhe nasilja, nepredvidene dogodke, snema, kategorizira, dokumentira in prešteva.⁷ Kot je bilo rečeno in iz navedenega vidimo, da struktura humanitarne oblasti variira med dvema na pogled izključujočima se poloma, med humanitarnim sočutjem in represijo, humanitarizmom in nadzorom, ki jih vodi logika varnosti. Enaka varnostno-humanitarna logika prevladuje v azilnih politikah v Evropi in ZDA, očitno pa vpliva tudi na azilno politiko na Hrvaškem. Primer tega je humanitarizacija azila, ki je v zadnjih dvajsetih letih prevladujoča značilnost azilnih politik v razvitih liberalno-demokratskih državah v Evropi in ZDA (Fassin, 2005; Ticktin, 2006; 2011).

Prav tako ugotavljamo, da se proces humanitarizacije odvija v varnostnem

⁶ Potrditev za to trditev sem dobil v intervjuju z namestnikom vodje centra. Sklicujoč se na svoje upravljanje poletnega begunskega centra v Opatovcu leta 2015 je podaril, da po zgraditvi centra in namestitvi beguncev prebivalci te male vasi beguncev sploh niso videli. Povedano drugače, življenje se je nadaljevalo, kakor da beguncev ne bi bilo.

⁷ V intervjuju mi je namestnik vodje begunskega centra potrdil, da je varnost najpomembnejša naloga policije, ki na operativni in organizacijski ravni upravlja center. Enak organizacijski model so uporabljali leta 2014 v času velike poplave na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini. Na organizacijski ravni se torej enako obravnavata prihod beguncev in naravna nesreča. Namestnik vodje je bil zadovoljen z delom policije, saj niso, kot se je izrazil, zabeležili nobenega incidenta, ki bi ogrozil varnost v centru in njegovi okolici. Na vprašanje, kaj misli z incidentom, je odgovoril, da je imel v mislih nasilje, ki bi ga sprožili begunci. Kot primer je navedel kamenjanje in zažig šotorov v taborišču Brežice v Sloveniji jeseni 2015.

okviru, ki je del splošne sekurizacije begunskih politik. V sklopu varnostno-humanitarnih politik se za upravljanje begunskih skupin uporabljajo tehnike in tehnologije varovanja, v katere spada preventivno zapiranje v zbirne centre, begunska taborišča, torej v zaprte komplekse, v katerih se z neselektivno uporabo nasilja omejujejo gibanje in stiki z okolico (Fassin, 2005; Kumar Rajaram in Grundy-Warr, 2004; Diken, 2004). Ustaljena je tudi uporaba različnih nadzornih sistemov za obvladovanje tveganj. Omenili smo že, da se je poleg neposrednega nadzora centra in njegove okolice v prostoru po dolgem in počez nadzorovalo tudi samo premikanje begunskih in migrantskih skupin. Ta prostor je bil tako sočasno homogen in heterogen, saj je obsegal fizični prostor centra, obenem pa se je razširjal v vse smeri, po katerih so se gibali ljudje: na vlak, avtobus, mejo z drugo državo, prek mrežnih sistemov in EUODACA na brezprostorni 'prostor' mrež mejnega in čezmejnega obvladovanja in nadziranja kriminalnih mrež in prostorov 'ilegalnosti', ki se razprostirajo od Turčije, Grčije, Srbije, Madžarske, Hrvaške, Slovenije do Avstrije in Nemčije. Tako 'brezprostorno' logiko varovanja, ki deluje onkraj pravnega reda, je Bigo imenoval *banopticon* (Bigo, 2007).

Tezo, da nadzor pogosto seže čez državno mejo, je potrdilo pričevanje migranta maroškega porekla, ki ga je policija skupaj z njegovimi sopotniki vrnila v Srbijo. Povedal mi je, da je policija v Slavonskem Brodu s pomočjo prevajalca razkrila njegovo maroško poreklo in ga vrnila v Srbijo. Istega prevajalca je nato ponovno videl v Šidu v Srbiji, kako je pred vstopom v vlak preverjal ljudi. Očitno je tak zunanji nadzor meja rezultat dogovora med hrvaškim in srbskim ministrstvom za notranje zadeve, njegov cilj pa odkrivanje in odstranjevanje t. i. ekonomskih migrantov iz meddržavnega humanitarnega koridorja.

Opisani varnostni ukrepi kažejo, da je humanitarni koridor prostor nadzora in okrepljene institucionalne percepcije tveganja.⁸ V tem prostoru se sočutje in skrb mešata z avtoriteto in odmerjeno okrutnostjo, ki redko preide v uporabo nasilja, prej pa v ravnodušnost, malomarnost in distanco, ki se pojavijo zaradi potrebe po nadzoru, upravljanju in administriranju gibanja ljudi.

⁸ Takratni notranji minister Ranko Ostojić je v intervjuju tak pristop potrdil: »V skupini ljudi je vedno lahko posameznik, ki je sporen. Policija si prizadeva, da vsakega pregleda, naše službe so na terenu, evidentiramo od fotografij do drugih podatkov. Za sumljive je prehod skozi ves ta nadzor preveč tvegan,« je povedal Ostojić v komentarju o morebitnih teroristih med begunci. (HRT, 2015)

O občutku povečanega tveganja največ pove nenehen sum, da se med begunci skrivajo potencialni teroristi. Po napadu v Parizu in najdbi sirskega potnega lista se je teroriste takoj povežalo z begunskimi skupinami, čeprav so pozneje ugotovili, da so bili potni listi ponarejeni. O spremembi vzdušja in povečani previdnosti v tranzitnem centru Slavonski Brod mi je govorila prevajalka iz arabskega jezika, ki je bila zaposlena v eni od humanitarnih organizacij. Takoj po napadu v Parizu je policija povečala število ljudi na terenu, ki so pregledovali prostore v vlakih, podaljšal se je postopek registracije in preverjanja identitete beguncev. Povečano distanco in nezaupanje je doživela tudi sama pri kolegu v humanitarni organizaciji, zato je nazadnje zapustila delovno mesto prevajalke.

Nema telesa

Ambivalentnost tega prostora sem občutil pri deljenju pomoči v šotoru. To je bil pravzaprav prehod, z dveh strani ograjen z ograjo, za katero so stali delavci humanitarnih organizacij in prostovoljci. Ljudje so prihajali in odhajali mimo, drug za drugim, v neskončnem nizu anonimnih obrazov in nepoznanih posameznih usod, ki so bile v tistem trenutku zreducirane na prošnjo, pozdrav, nasmeh, zahtevo, na kakšno besedo *Hey brother, friend!, Thank you*, za ograjo iščoč obleko ali obutev. V tistem kratkem trenutku je bilo mogoče razbrati – ali vsaj mislite, da lahko razberete – neskončen razpon duševnih stanj, utrujenost, izgubljenost, moč, iznajdljivost, veselje, humor, telesno bolečino, otopelost, praznino ... naloga delavcev in prostovoljcev pa je bila, da poskušajo izpolniti prošnjo. Opazil sem, da je pri komunikaciji, omejeni na prošnjo in izpolnjevanje zahteve, prihajalo do zanimive redukcije subjektivnosti. Množica obrazov in posameznih usod je nenadoma izginila, ker se je spremenila v nekaj skrajno preprostega – v trpeče telo, ki ga je treba obleči, ogreti itd. K vsem tem telesom se je pristopalo enako in prijateljsko, pri čemer se je začutila določena prijaznost in toplina. Taki občutki so obstajali ne glede na to, h komu ste pristopili, in ne glede na to, da ste se vi sami in begunci znašli v nehumanem,

Foto: Anonimni prostovoljec

nasilnem prostoru. Zdi se, da je prav redukcija osebnosti na trpeče telo spodbudila izlive topline in nežnosti. Govorim o ganjenosti, ki jo človek občuti ob 'nedolžnem' življenju, ki trpi,⁹ in zadovoljstvu zaradi morebitne osvoboditve od trpljenja¹⁰ po prejetju pomoči. Vse to kaže, da se sočutje lahko generira prav iz nasilnega reduciranja osebnosti.¹¹

⁹ Podobne občutke empatije opisuje Gilles Deleuze (2001: 29). Človek jih občuti do 'čistega', nepredeljenega življenja, osvobojenega sodb o pravičnosti, dobrem in zlu. Mislim, da omenjena redukcija osebnosti postavi življenja beguncev na ta imaginarni nevtralni teren.

¹⁰ Kant (1957: 64) opisuje to zadovoljstvo kot ganjenost, ki izgine ob trenutni oviri in močnejšem izlivu življenjske moči, ki temu sledi.

¹¹ Tako je jasno, zakaj sodobne azilne politike variirajo med dvema na prvi pogled izključujočima se načeloma, *compassion and repression* (Fassin, 2005). Oba se medsebojno podpirata in pogoju-

Čeprav se morda zdi razdeljevanje pomoči na prvi pogled banalno, to ne drži povsem. Sam postopek je bil včasih zmeden, ker je v distribucijskem centru občasno primanjkovalo primernih oblek in obutve. Pomanjkanje lahko človeka prisili, da začne sam ocenjevati 'objektivne' potrebe drugih. Glede na oblačila begunca ali begunke se odloča, ali so njegova, njena oblačila zadostna ali ne in ali potrebuje dodatno oziroma drugo obleko. Kajti da bi bil proces čim učinkovitejši in da bi se pomoč razdelila čim več ljudem, se človek lahko postavi v položaj avtoritete, ki odloča o tem. Drugače kot drugi prostovoljci, ki sem jih srečal v centru, so delavci Rdečega križa vedno zavzemali držo avtoritete in odločali, kdo lahko dobi pomoč in kdo ne.¹² Ne glede na motive posameznikov za tako ravnanje sem pozneje ugotovil, da je v veliki meri pogojeno sistemsko. Bil sem namreč priča pogovoru vodje izmene Centra za mirovne študije z vodjo Rdečega križa, v katerem je zadnji povedal, da je njihov cilj, da ljudje »zgolj preživijo na poti do Nemčije«. Tako zamejen okvir delovanja, v katerem se skrbi izključno za telesne in biološke potrebe, predvideva instrumentalni in avtoritarni odnos do ljudi, katerih glas ni pomemben. Begunci so tako znova zreducirani na »emisarje brez glasu« (Malkki, 1996), na nema in molčeča telesa, ki v tišini samo odhajajo in prehajajo.

V samem opazovanju nemih teles je nekaj globoko odtujenega, ko že sam pogled opredmeti brezglasno sliko, spektakel surove telesnosti. Na ta način slikovna oblika, spektakel ustvari distanco, neodnos, v katerega se ujameta tisti, ki gleda, in tisti, ki je opazovan. Dejansko pa je ta 'slikovna oblika' dopolnilo in pogoj obstanka zgoraj opisanega birokratskega mehanizma, ki 'regulira' odsotnost odnosov.

To so nenavadne, tudi v medijih razširjene slike; na pogled so zmedena mešanica sočutja in okrutnosti, ki se izvaja z neukrepanjem in nemim opazovanjem kolon ljudi, ko v anonimnosti in brez glasu hodijo mimo. V tem nemem opazovanju nemih, večinoma utrujenih, izmučenih, v vrste postavljenih ljudi, ki v mimohodu prehajajo in odhajajo, je nekaj voajerskega užitka, ki se poraja pri gledanju trpljenja ljudi, ki so bili, tako se vsaj domneva, blizu smrti, vendar so pobegnili, preživeli in zdaj potujejo. In 'mi' jim bomo pomagali tako, da poskrbimo za njihova izmučena in ogrožena telesa, za njihove otroke, starce in nemočne. Toda 'nočemo' jih pustiti preblizu, kajti komu lahko koristijo ljudje, zreducirani na telesa, ki so samo v preživetvenem stanju. Kakor da bi večina ljudi, ki to gleda, občutila, da je pot od izmučenih teles do polnopravnih državljanov, ki skrbijo zase in za druge, predolga.

Čimbolj se 'vdor te množice ljudi' doživlja kot vir stalne nevarnosti in tveganja za 'domačo skupnost',¹³ bolj se skrb meša s pozivi in klici vojski in policiji, naj omejit

jeta ter sestavljata dialektični par.

¹² Enako so ugotovili tudi drugi prostovoljci, s katerimi sem se pogovarjal. Nekateri so imeli več-mesečno izkušnjo dela z delavci Rdečega križa.

¹³ Razlog za sprejetje varnostnih mehanizmov za upravljanje begunskih skupin je, da javnost in tvorci javnih politik iskalce azila in begunce v čedalje večji meri doživljajo kot varnostno grožnjo (Pozniak in Petrovič, 2014).

in preprečita prihod in prehajanje meja suverenih držav. Državne oblasti si v vseh državah na poti prizadevajo, da bi preprečile prihod, če že ne povsem pa vsaj, da bi omejile uhajanje in tok ljudi, ker se bojijo presežka ljudi, ki bi utegnili priti ali se znajti na ozemlju katere od držav. Še zlasti to velja za tiste, za katere se sumi, da so ekonomski migranti. Zaradi tega dvoma se izdelujejo kontrolni in nadzorni mehanizmi in prej kot ne nevarne prakse utrjevanja nacionalne pripadnosti migrantov.

Humanitarni koridor

To samo pomeni, da begunske politike, ki si prizadevajo za omejevanje prihoda t. i. ekonomskih migrantov, temeljijo na esencionaliziranju nacionalnega porekla, ki postaja odločilni dejavnik za priznanje begunskega statusa, ker povezuje nacionalno poreklo s pravicami. Povezovanje nacionalnega porekla s pravicami pa je v središču vsake nacionalistične politike. Zato se je v humanitarnem koridorju pri vsakem preverjanju porekla izvajal in uresničeval inherentni, nereflektirani nacionalizem takih politik. Pogosto so sumljive osebe prepoznavali na 'prvi pogled' na podlagi barve kože. Tako inherentni rasizem in nacionalizem razkrivata razsežnost in skriti obraz 'velikodušnega' humanitarizma. Povedano drugače, preprečevanje vstopa t. i. ekonomskim migrantom kaže, da se ekonomska revščina ne priznava kot objektivni problem

in razlog za upravičen prehod meje, medtem ko je esencialno razumljeno nacionalno poreklo zadosten razlog. S tem negacijska ekonomizacija azilnih politik, nepriznavanje revščine in ekonomske neenakosti potrjujejo in krepijo nacionalizem in rasizem. Te politike, ki zanikajo revščino,

temeljijo na današnjem vrednotnem sistemu privilegiranja ekonomske blaginje in nenehne rasti bogastva, pri čemer omejujejo politične vrednote na izključno ekonomske.¹⁴ Če se o rasti bogastva izrazimo v političnem jeziku, potem dejansko

Foto: Anonimni prostovoljec

¹⁴ V tem kontekstu je treba omeniti, da je za Foucaulta (1994) spodbujanje ekonomskih procesov neločljivo povezano s spodbujanjem vitalnih procesov na ravni telesa in populacije, tj. s pojavitvi-

govorimo o moči in nadvladi kot temeljnih vrednotah. Ko postane ta sklop vrednot dominantno politično načelo skupnosti, prihaja na mejah do silnih izbruhov rasizma in nacionalizma ter potrjevanja in uveljavljanja nadvlade in hierarhije.

Iz povedanega izhaja, da je *varnostni humanitarizem* pri pristopu in ravnanju z ljudmi, ki zaradi različnih razlogov potujejo in prečkajo meje, prevladujoč okvir in pogoj za oblikovanje upravljalških praks in dominantnih predstav. Obenem pa je gradnja tranzitnih centrov in taborišč, v katerih uporabljajo posebne upravljalške tehnike za administriranje in boljši pretok ljudi od ene meje do druge, vzpostavila nekaj, kar bi lahko poimenovali humanitarni koridor¹⁵ ali humanitarni prostor, ki ima poseben status zunaj uveljavljenih družbenih in zakonskih okvirov. Naj naštejemo nekaj bistvenih značilnosti tega prostora: 1. reže meje in ozemlja suverenih držav; 2. v njem velja poseben sistem pravil, upravljanja, nadzora in poostrelega pregleda, ki ni običajen v t. i. normalnem družbenem prostoru, zato ga je treba opredeliti kot popolnoma birokratski upravljalški prostor. Povedano drugače, brez birokratsko upravljalških tehnik ta prostor sploh ne obstaja; 3. definiran je kot začasni tok, ki seka meje in ozemlja nacionalnih držav; 4. v tem prostoru so delno in začasno suspendirane pravice (humanitarna izjema) ljudi, ki so se znašli v njem, natančneje, pravni status večine ljudi je nejasen; 5. v prostoru prevladuje predvsem skrb za telesa (zdravje, prehrana, telesno trpljenje ljudi) in življenje skupin ter posameznikov v njem.

Biopolitični humanitarizem

Drugje sem pokazal (Petrović, 2013), da varnostno-humanitarne azilne politike po vsebini in strukturi pripadajo vrsti sodobnih biopolitik in so posledica širših družbenih procesov. Imenoval sem jih biopolitike begunstva in azila (Petrović, 2013).

Za nadaljnjo analizo trenutnih razmer moramo več povedati o biopolitikah begunstva in azila. Kvalitativno nov vidik sodobnega biopolitičnega humanitarizma je 'prodor' humanitarnih politik z mednarodne ravni na nacionalno, pri čemer so ključno vplivale na razvoj posamezne nacionalne politike, zlasti na politike do prosilcev za azil in beguncev. V ta okvir spada tudi izjava Angele Merkel: »Sprejetje

jo oblasti nad življenjem, biooblasti in njej pripadajoči politiki – biopolitiki. Zato v humanitarnem prostoru ni naključna povezava med negacijsko ekonomizacijo begunske politike, esencijalizacijo nacionalnega pripadnosti in rasizmom ter skrbjo za telo in življenje. Govorim o biologizaciji politike v različnih oblikah.

¹⁵ »To se ni nikoli nikomur zgodilo. Mejo je nemogoče zapreti, ker mora obstajati humanitarni koridor,« je povedal Ostojić. 'Hrvaška je morala sprejeti ukrepe za stabilizacijo kanala in dosegli smo to, kar smo hoteli. Ne vem, kolikšno vsoto je Hrvaška doslej porabila. Ta vlaganja so veliko dražja kot oskrba migrantov,' je poudaril minister. 'Če EU pomaga Srbiji in Grčiji, je samoumevno, da bo država članica zahtevala povračilo stroškov, kar nam je tudi obljubljeno. Ti stroški niso majhni, toda najpomembnejše je bilo, da smo obranili Hrvaško,' je povedal Ostojić.« (HRT, 2015)

beguncev je humanitarna dolžnost Nemčije.« (Peterson, 2015)

To je tudi razlog za lahkotnost, s katero so posamezne nacionalne države na t. i. 'balkanski begunski poti' odprle meje svojih nacionalnih držav in spustile na ozemlje veliko beguncev ter formirale bolj ali manj organizirane humanitarne koridorje in tokove, ki so sekali meje in ozemlja nacionalnih držav.

V tem pomenu lahko humanitarne prostore imenujemo biopolitične prostore, v katerih se kažejo temeljna značilnost sodobnih begunskih biopolitik, njihovo variranje med dvema skrajnostma, med humanitarnim sočutjem in represijo (Fassin, 2005), natančneje, med humanitarizmom in poostrenim nadzorom ter preverjanjem, med humanitarizmom in sekurizacijo.

V jedru sodobnega humanitarizma je depolitizacija begunskega in azilnega režima. Natančneje rečeno, v pogonu je sistem, v katerem izginja razlika med politično in humanitarno sfero. Vendar pa pri tem ne prihaja do ponovne politizacije begunskega režima, tj. do razkrivanja skritih političnih predpostavk v humanitarnih prizadevanjih, temveč do humanitarizacije politike (Fassin, 2005; 2007; 2009), v kateri izginja predvsem politična dimenzija (Petrović, 2013).

Tako ob nedavnem prihodu večjega števila beguncev, ki so bili ujeti v vojno v Iraku, Siriji in Afganistanu, opazamo pomanjkanje razprave, ki bi se sklicevala na neki koncept pravic in pravičnosti. Namreč, vojni spopadi niso sprožili intenzivnejše ideološke in politične razprave o straneh, vpletenih v vojno, o njihovi politični vlogi v sporu in o oceni pravičnosti vsake v vojno vplete strani. Zato se prihajajoči begunci večinoma dojemajo, kot da so politično in ideološko brezbarvni, natančneje, kot kopice trpečih teles, za katere je treba poskrbeti, dojemajo se jih kot množica, univerzalni humanitarni subjekt (Mallki, 1996), katerega glavna značilnost je biološka eksistenca.

Humanitarizem je pravzaprav izraz sodobne biopolitike, ki politiko človekovih pravic omeji na politiko pravice do življenja, v njenem središču je sklicevanje na 'svetost' življenja in dejavnost, nega in skrb za to življenje in življenjske procese (Petrović, 2013). Kot sem že zapisal, v neformalnem pogovoru z vodjo Rdečega križa v begunskem centru Slavonski Brod sem izvedel, da je primarni cilj njihovega delovanja v centru, da begunci »preživijo na poti do Nemčije«.

Vztrajanje na biološkem življenju kot temeljnem načelu, ki določa politiko človekovih pravic, omejuje človekove pravice in instrumentalizira pravice za namene upravljanja, nadzora in varovanja. Center v Slavonskem Brodu je dober primer takih praks, v katerih se skrb in nadzor vzporedno dopolnjujeta.

Tako razumljena humanitarna dejavnost nazadnje spodbuja in kaže na restrikcijo pravic in morebitno suspenzijo zakonov, s čimer se odpira pot normalizaciji nasilja. Prej opisana humanitarna izjema v humanitarnem prostoru centra je dober primer suspenzije pravic, ki se normalizira, tj. postaja dolgotrajen pojav in del begunske politike. Čeprav je Hrvaška beguncem dovolila prestopiti mejo in neoviran ter organiziran prehod, pa prihajajočih skupin pravno ni obravnavala kot begunce, temveč kot tujce v tranzitu, ki morajo v določenem času zapustiti

ozemlje države, njihovo gibanje pa je izjemno omejeno in nadzorovano. Povedano natančneje, oni so 'begunci' brez pravic in svoboščin, ki bi jim morale biti kot beguncem zagotovljene. Zato sta postala skrb za njihovo telesno trpljenje in pomoč na poti oblika organiziranega administriranja teles števil, ki jim odvzema dostojanstvo, in odmerjenega nasilja, ki občasno prestopi meje dovoljenega. Prav tako takšen brezpravni okvir dovoljuje, da se je skupine in posameznike občasno preverjalo zaradi dvoma o njihovi identiteti in begunskem statusu. Policijski uslužbenci so bili z rasnim profiliranjem pozorni na videz in barvo kože, prevajalci pa so preverjali znanje jezika in geografske podrobnosti. Prav tako so bili zabeleženi primeri prisilnega vračanja, ne da bi imeli begunci možnost zaprositi za azil.¹⁶ Pomanjkljiv pravni okvir je omogočil sistemsko nezaupanje v status beguncev ljudi, ki so prihajali, dopušča tudi arbitrarno zapiranje meja v primeru nenačrtovanega bivanja ali zadrževanja večjega števila beguncev, ali v primeru zaščite suverenega ozemlja, prav tako pa omogoča nezakonito vračanje in sprejem poostrenih varnostnih mehanizmov, ko se oceni, da gre za varnostno tvegane razmere. Kompleks v Slavonskem Brodu in pripadajoča organizacija pretoka beguncev sta omogočala hiter odgovor na omenjene situacije in v tej smeri sta širila politiko sekurizacije begunstva.

Sklep

Na koncu lahko sklenemo, da je izgradnja centra v Slavonskem Brodu ustvarila biopolitični humanitarni prostor na ozemlju nacionalne države, njegov glavni namen pa sta bila pospeševanje in nadzor toka ljudi z uporabo nadzorovanega nasilja in skrbi za njihova telesa in biološko življenje. Prostor je deloval na podlagi suspenzije pravic in normalizacije humanitarne izjeme. Na prvi pogled bi lahko sam obstoj prostora humanitarne izjeme potrdil tezo Giorgia Agambena (2006) o biopolitizaciji sodobne politike, ki z normalizacijo izrednega stanja postavlja golo, biološko telo v središče politične skupnosti. Vendar to ne drži povsem. Čeprav se s tem potrdi suverenost države, suspenzija pravic ni popolna, ker tudi sodobno pravo ne gre tako daleč, da bi se v taboriščih nekaznovano ubijalo ljudi, prav tako pa ni humanitarna izjema rezultat suverene, javno priznane odločitve. Nastanek humanitarnega prostora je rezultat administrativnih upravljalških taktik, ki so jih oblikovale upravljalške tehnologije, medtem ko do suspenzije prava prihaja na ravni administrativnih praks in *ad hoc* uvedenih pravil izjeme. Celotno stanje je mogoče bolje opisati, če kombiniramo teoretske uvide Giorgia Agambena s

¹⁶ V Šidu v Srbiji sem bil navzoč pri zelo mučnem pogovoru z mladeničem, ki ga je policija zaradi maroškega porekla izločila iz skupine in ga skupaj z njegovimi prijatelji odpeljala na srbsko mejo, kjer so jih z grožnjami in fizičnim nasiljem prisilili, da so prečkali zeleno mejo in se vrnili. S tem postopkom jim je bila odvzeta pravica do azila.

Foucaultovimi, kar sem naredil ob neki drugi priložnosti (Petrović, 2013), ali z opisi praks pridržanja za nedoločen čas (*indefinite detention*) Judith Butler (2004), s to razliko, da se mehanizmi zapiranja uporabljajo za nadzor in oblikovanje humanitarnih tokov begunskih skupin, ki bolj spominjajo na Castellsove (2000) prostore tokov (*space of flows*) omrežne družbe.

Prav oblikovanje humanitarnega koridorja je poskus uvedbe nadzora nad migrantskim gibanjem s tem, ko se vzpostavi begunski 'tok' in uveljavlja suverenost s pomočjo birokratskega nadzora, pri katerem se skrb za begunce meša s suspenzijo pravnega okvira s humanitarno izjemo. Povedano drugače, s takimi politikami se uveljavlja državna in nacionalna oblast in ustvarja centraliziran avtoritaren nadzor brez dolgotrajne odgovornosti do priznavanja pravic. Še več, nadzor se uveljavlja s suspenzijo pravic. Namen vzpostavljanja nadzora pa je normalizacija odnosov v družbeni skupnosti sprejema in varovanja.

Za konec lahko rečemo, da tematizirana politika varnostnega humanitarizma, v središču katere je skrb za biološko življenje, posredno esencializira nacionalne in rasne identitete. Tako se na paradoksalen način v njej srečajo in v humanitarnem prostoru soobstajajo – humanitarno sočutje, skrb, nadzor in rasizem.

Prevedla Nina Kozinc

Literatura

- AGAMBEN, GIORGIO (2006): *Homo sacer*. Zagreb: Arkzin.
- BIGO, DIDIER (2007): Detention of Foreigners, States of Exception, and the Social Practices of Control of the Banopticon. V *Borderscapes*, K. P. Rajaram in C. Grundy-Warr (ur.), 3–33. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- BUTLER, JUDITH (2004): *Precarious Life*. London: Verso.
- CASTELLS, MANUEL (2000): *Uspon umreženog društva*. Zagreb: Golden marketing.
- DELEUZE, GILLES (2001): *Pure Immanence*. New York: Zone Books.
- DE TOCQUEVILLE, ALEXIS (1995): *O demokraciji u Americi*. Zagreb: Informator.
- DIKEN, BULENT (2004): From the Refugee Camps to Gated Communities: Biopolitics and the End of the City. *Citizenship Studies* 1: 83–106.
- FASSIN, DIDIER (2005): Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France. *Cultural Anthropology* 20(3): 362–388.
- FASSIN, DIDIER IN PAULA VASQUEZ (2005): Humanitarian exception as the rule: The political theology of the 1999 Tragedia in Venezuela. *American Ethnologist* 32(3): 389–405.
- FASSIN, DIDIER (2007): Humanitarianism as Politics of Life. *Public Culture* 19(3): 149–159.
- FASSIN, DIDIER (2009): Another Politics of Life is Possible. *Theory, Culture and Society* 26(5): 44–60.

- FOUCAULT, MICHEL (1994): *Znanje i moć*. Zagreb: Globus.
- HRT (2015): *Nedjeljom u dva*. 4. oktobar. Dostopno na: <http://www.hrt.hr/301688/vijesti/nedjeljom-u-dva-ranko-ostojic> (5. februar 2016).
- KANT, IMMANUEL (1957): *Kritika rasudne snage*. Zagreb: Kultura.
- KUMAR RAJARAM, PREM IN CARL GRUNDY-WARR (2004): The Irregular Migrant as Homo Sacer: Migration and Detention in Australia, Malaysia and Thailand. *International Migration* 42(1): 33–64.
- MALKKI, LIISA (1995): Refugees and Exile: From »Refugee Studies« to the National Order of Things. *Annual Review of Anthropology* 24: 495–523.
- MALKKI, LIISA (1996): Speechless Emissaries: Refugees, Humanitarianism and Dehistoricization. *Cultural Anthropology* 11(3): 377–404.
- PETROVIĆ, DUŠKO (2013): Biopolitike izbjeglištva i azila u ozračju krize političkog azila na Zapadu. *Narodna umjetnost* 50(2): 128–147.
- POZNIAK, ROMANA IN DUŠKO PETROVIĆ (2014): Tražitelji azila kao prijatnja. *Studia ethnologica Croatica* 26(1): 47–72.
- PATERSON, TONY (2015): Angela Merkel vows to 'tangibly reduce' refugee numbers - gets seven minute standing ovation from the party. *The Independent*, 14. december. Dostopno na: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/angela-merkel-vows-to-tangibly-reduce-refugee-numbers-at-party-conference-and-gets-seven-minute-a6773121.html> (5. februar 2016).
- SASSEN, SASKIA (2014): *Expulsions*. Harvard University Press.
- TICKTIN, MIRIAM (2006): Where ethics and politics meet: The violence of humanitarianism in France. *American Anthropologist* 107(4): 33–49.
- TICKTIN, MIRIAM (2011): How Biology Travels: A Humanitarian Trip. *Body&Society* 17: 139–158.